

Educatieve reservaten

een grootscheeps heemtuinproject van Wereld Natuur Fonds België

Dirk Van Damme

In het landschappelijk zwaar toegetakelde België rijzen zowat overal heemtuinen uit de grond. Het is een reactie op de verdere homogenisering en teloorgang van onze natuur en een bewonderenswaardig initiatief van zoveel mensen die op kleinschalig niveau willen bijdragen tot de bewaring van onze natuurlijke rijkdommen.

Bij deze *particuliere* initiatieven is er over het algemeen geen educatief element aanwezig.

Dat is er wel bij de eveneens stijgende inspanningen van de *officiële instanties* bij het oprichten van educatieve natuurtuinen, ecologische centra, milieuopvoedkundige parken enz. Dergelijke tuinen worden door scholen bezocht om aan proefondervindelijke natuureducatie te doen.

Project Educatieve Reservaten

Een ander type van heemtuinen werd door het Wereld Natuur Fonds België ontwikkeld. Onder de naam "Project Educatieve Reservaten" worden, met financiële, logistieke en pedagogische steun van deze organisatie, overal in België

op de scholen educatieve tuinen opgericht.

Waarom?

Omdat volgens WWF een *dagelijks* contact met 'de natuur' van essentieel belang is om in de opgroeiende generatie een blijvende mentaliteitsverandering teweeg te brengen.

Filosofie

De filosofie van het "Educatieve Reservaten" project is geworteld in de drie doelstellingen waarnaar de internationale organisatie van het Wereld Natuur Fonds streeft:

- het optimaliseren van de biodiversiteit;
- het duurzaam beheer van onze natuurlijke rijkdommen zodat de volgende generaties er gebruik van kunnen maken;
- het veranderen van onze consumptiepatronen die in de Westerse wereld pollutie en in de Derde Wereld uitbuiting en vernieling teweegbrengen.

Deze streefdoelen kunnen alleen bereikt worden wanneer er een grondige mentaliteitsverandering komt in onze inzichten hoe wij met

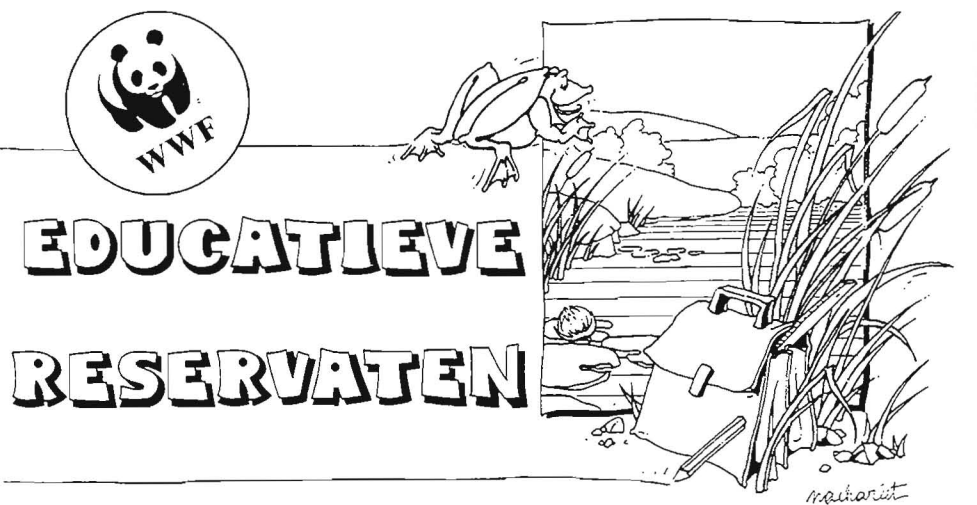
het milieu moeten omspringen.

Een beter inzicht is onmogelijk te verkrijgen wanneer we geen binding met de natuur hebben. En hier knelt de schoen bij de hedendaagse natuureducatie. Want hoewel een goede milieu- en natuureducatie meer en meer door het publiek en de overheid als belangrijk worden beschouwd, kan men niet ontkennen dat het modale kind om allerlei redenen compleet aan het vervreemden is van de meest elementaire natuurbelevissen.

Niemand kan momenteel de mogelijke gevolgen van een dergelijke verregaande vervreemding tussen mens en natuur inschatten, maar de meeste scenario's die men kan bedenken zijn bijzonder negatief.

Gebrek aan kennis over de meest essentiële elementen van onze planeet is nooit goed.

En zoals reeds gezegd, biedt de huidige natuureducatie via leerboekjes op school, aangevuld met uitstappen en praktisch natuuronderwijs in de hiervoor opgerichte centra volgens ons geen voldoende weerwerk, hoe lovenswaardig én noodzakelijk deze vorm van educatie ook is.

WWF sticker ten voordele van het project

Iedereen die een heemtuin heeft weet dat juist door het volgen en observeren van het bonte wereldje van planten en dieren doorheen de jaargetijden, men een inzicht krijgt in het draaien en waaien van de natuur. Dit terwijl klaslessen of kortstondige bezoeken in natuureducatieve centra als het ware slechts momentopnamen laten zien van de ganse film. De sectie educatie van WWF België heeft de laatste jaren gesleuteld aan een systeem voor optimale natuureducatie voor de jeugd en zo werd het project "Educatieve Reservaten" geboren.

Het WWF-project biedt aan de Belgische scholen de mogelijkheid om in samenwerking met deze organisatie op of in de nabijheid van de scholen een educatieve heemtuin op te richten.

De school enerzijds moet een geschikt terrein ter beschikking hebben en garanderen dat het "educatief reservaat" voor milieu- en natuuronderwijs zal gebruikt worden volgens de WWF-doelstellingen. Het Wereld Natuur Fonds anderzijds verleent financiële hulp en geeft ecologisch en tuinbouwkundig

Ongeveer een honderdtwintigtal scholen in België nemen aan het project deel. Voor een verdere uitbreiding wordt momenteel niet geïverd omdat WWF eerst de bestaande reservaten in een gestructureerd netwerk wil verenigen.

De uiteindelijke bedoeling van het project is, dat zoveel mogelijk scholen eraan zouden deelnemen, maar hiervoor is de medewerking en steun van de overheid noodzakelijk. Intussen zal het netwerk gebruikt worden om inzichten te verkrijgen, hoe de natuureducatie verder ontwikkeld kan worden voortbouwend op het basispakket.

Het meest elementaire educatieve reservaat bestaat uit drie biotopen op een oppervlakte van amper 15x20 m. Deze drie biotopen zijn: de moerasvijver, het bloemrijke grasland en de inheemse haag.

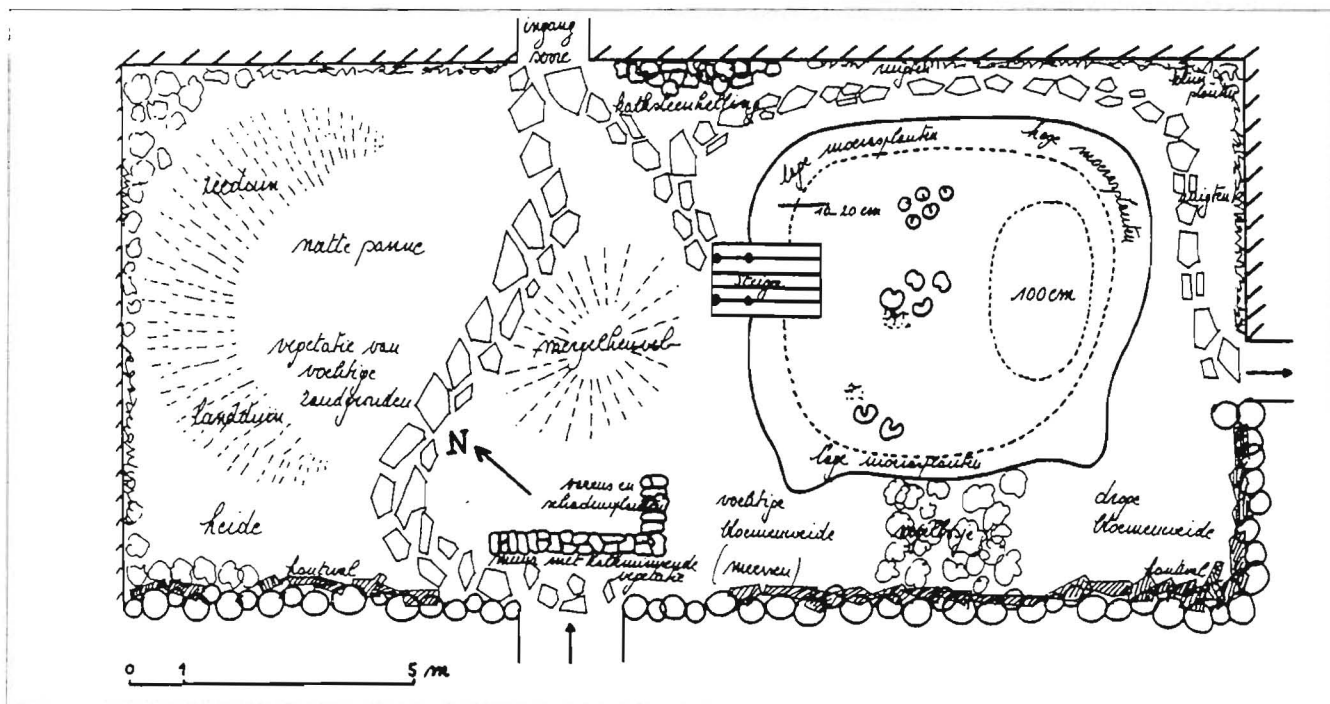
Deze drie biotopen zijn een Madurodam-weergave van de drie dominante natuurlijke ecosystemen in onze lage landen: stille of traagstromende (zuivere) wateren, arme graslanden en gemengde loofwouden.

Naast deze drie kunnen nog andere kleine elementen worden toegevoegd om de biodiversiteit nog te verhogen: een mergelheuveltje of een kalkmuur voor kalkminnende planten, enkele dode liggende en staande boomstronken voor fungi en houtborende insecten, grote boomsoorten zoals Zomereik (indien het educatieve reservaat voldoende groot is), varens in een be lommerd hoekje, een composthoop enz. Deze elementen zijn echter pedagogisch optioneel.

De drie basisbiotopen maken de voornaamste natuurwaarde uit.

Deze heeft een minimale oppervlakte van 5x6 m, is gewoonlijk niervormig met een getrappt profiel van respectievelijk -20, -50 en -100 cm diepte. De bodembedekking bestaat uit vijverfolie overdekt met zand of klei.

De ene helft van de ondiepe rand wordt beplant met lage moerasplanten zoals Dotterbloem, Moerasvergeet-mij-nietje, Penningkruid, Pijlkruid, Wateraardbei enz. terwijl de andere ondiepe helft (naar het noorden gericht) gevuld wordt met hogere moerasplanten zoals Lis-dodde, Gele lis, Riet en Zwanebloem.

Ontwerptekening van het educatieve reservaat "Biotopia" aangelegd door leerlingen en leraren van het Stedelijk Instituut voor Pedagogisch Onderwijs te Antwerpen. Tekening: Jan Thas

In de centrale gedeelten worden ondergedoken en drijvende waterplanten ingebracht. Hoop nooit op een natuurlijke kolonisatie. Vooral indien de school in een sterk verstedelijkte omgeving ligt zal men lang kunnen wachten, vooral op Waterslakken e.d. Breng deze dieren er dan ook zelf in.

Totaal uit den boze is vissen in het biotoop inbrengen! Het is immers veel te klein en vissen zijn top-predatoren die de ganse bedoening in een mum van tijd zullen leegeten.

Daarna moet men ze bijvoederen met als gevolg een allochtone inbreng van voedselstoffen met als gevolg... watervervuiling en een groene pap.

Indien men zich echter aan de eenvoudige regels houdt is de moerasvijver in enkele maanden tijd ontwikkeld tot een compleet mini-ecosysteem dat allerlei studie mogelijk maakt: bestuderen van de voedselketen, diverse aanpassingen in het watermilieu, competitie van planten enz.

De moerasvijver is ongetwijfeld het meest dankbare pedagogische element omdat het een wereld op zich zelf vormt en het zulke snelle resultaten geeft.

- - Het bloemrijk grasland - -

In het oorspronkelijk projectontwerp werd al de beschikbare ruimte tussen haag en poel ingenomen door dit biotoop met uitzondering van een wandelpad. Maar een dergelijke opstelling geeft praktische problemen. Het is onmogelijk om bevattelijk les te geven aan 20 leerlingen wanneer deze allemaal in file achter elkaar moeten staan omdat ze het gras niet mogen plat trappen. Daarom wordt nu de voorkeur gegeven aan randen met hooilandvegetatie die één- of tweemaal per jaar worden gemaaid, terwijl de rest van het grazig gedeelte van het reservaatje als gazon wordt onderhouden zodat er voldoende bewegingsruimte is voor de studiegroep. Er wordt door ons op aangedrongen dat bloemen- en grassoorten die worden ingezaaid van locale oorsprong zijn, d.w.z. afkomstig van bermen in de omgeving. Het meest educatieve en goed-

De vogelhaag uit: Lesmateriaal schoolnatuurtuin

tekening: Tom Pick

koopste is dat de leerlingen en leerkrachten zelf zaden gaan verzamelen in de omgeving.

Het bloemrijke grasland kan naast de gewone studie over plante- en diersoorten (voornamelijk vlinders, kevers en gaasvliegen) eveneens gebruikt worden voor berekeningen van dichtheid van plantesoorten, verspreiding, oppervlaktebedekking enz.

- - - De inheemse haag - - -

De aan te planten haag bestaat uit inheemse **locale** soorten zoals de Meidoorn, Hondсроos, Haagbeuk, Hazelaar e.d.

Deze soorten maken het mogelijk een studie te maken van types van vruchten en blad- en knopvormen. Een inheemse haag trekt ook een groot aantal insecten en vogels aan. Het is b.v. de moeite waard om het territoriaalgedrag van een zeer algemene vlinder als het Bont zandoogje te observeren.

Dit biotoop groeit natuurlijk het traagst en het zal een tijdje duren eer het in de lessen ingeschakeld kan worden.

Afwerking

Zoals reeds gezegd vormen deze drie biotopen de basiselementen voor het natuuronderricht.

Omdat de betredingsdruk van dit kleine gebiedje zeer groot is wordt

door ons aangeraden voldoende betreedbare studieruimte te maken in de vorm van een stevig gazon en paden met natuursteentegels.

Ook is het aan te raden een deel van de rand van de vijver via een houten steigertje beter bereikbaar te maken.

Tenslotte mag men in Basisscholen nooit de veiligheidsnormen vergeten en is het onontbeerlijk dat het educatief reservaat afgesloten wordt voor de jongsten wegens verdrinkingsgevaar.

Informatie:

Bij WWF België is een werkdossier over "Educatieve Reservaten" verkrijgbaar, mits men 155 BF stort op rekeningnummer 736-3021660-77 met vermelding "Educatieve Reservaten". Nederlandse abonnees kunnen ook contact opnemen met het Oase-secretariaat (05980-91138).

Meer inlichtingen kunt u verkrijgen op telefoonnummer 02-347.30.30 (vanuit Nederland: 09-32-2-347.30.30) en vragen naar Dirk Van Damme of Viv Van Der Krieken. □

Dr. D. Van Damme is coördinator van het project "Educatieve Reservaten" van het Wereld Natuur Fonds België, Waterloosteenweg 608, B 1060 Brussel